

ARCHAEOLOGIA BELGICA

239

J. DE MEULEMEESTER & A. MATTHYS

DE MOTEN VAN HET SINT-GITTERDAL
TE LANDEN

BRUSSEL

1981

ARCHAEOLOGIA BELGICA

ARCHAEOLOGIA BELGICA

239
Dr. W. K. Grooten

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgaveringen
Leuven

DE MOTEN VAN HET SINT-GITTERDAL TE LANDEN

Etudes et rapports édités par le
Service national des Fouilles
Leuven

DE MOTEN VAN HET SINT-GITTERDAL
TE LANDEN

© Nationale Dienst voor Opgaveringen
Leuven
1955

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Dir. Dr. H. Roosens

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen
Jubelpark 1
1040 Brussel

Etudes et rapports édités par le
Service national des Fouilles
Parc du Cinquantenaire 1
1040 Bruxelles

© Nationale Dienst voor Opgravingen

D/1981/0405/8

BELGICA

239

J. DE MEULEMEESTER & A. MATTHYS

DE MOTEN VAN HET SINT-GITTERDAL TE LANDEN

BRUSSEL
1981

BRUSSEL

1981

INLEIDING

De opgravingen op het site van Ouderstad te Landen grepen plaats in 1958 en 1959 (fig. 1; Pl. I). Ze werden uitgevoerd door de Nationale Dienst voor Opgravingen onder leiding van J. Mertens en resultaten van dit onderzoek werden al in een aantal nota's medegedeeld⁽¹⁾. A. Matthys had reeds in 1970 het materiaal afkomstig van de opgravingen van de mote bestudeerd en een rapport opgesteld over de algemene evolutie van het site. J. De Meulemeester, door het Nationaal Centrum voor Oudheidkundige Navorsingen in België belast met de studie en de inventarisatie van de moten in Vlaanderen, onderzoekt de ontwikkelingspatronen van de moten. Dit leidde tot herbestudering en, in het licht van de recente evolutie van het motenonderzoek, tot een nieuwe interpretatie van de meer dan twintig jaar oude gegevens.

Het site van Ouderstad ligt aan het uiteinde van het Sint-Gitterdal, dat in verbinding stond met de Molenbeek. Het omvat momenteel drie delen: het site van

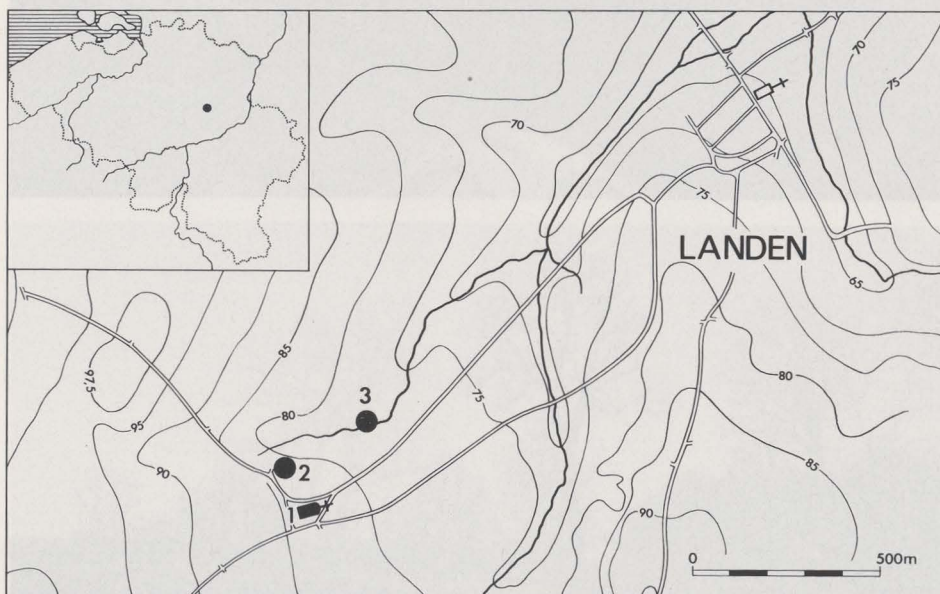

Fig. 1. Lokalisatieplan. 1 – De Sint-Gertrudis; 2 – de tombe van Pepijn; 3 – de Hunsberg.
Plan de localisation. 1 – Sainte-Gertrude; 2 – la tombe de Pépin; 3 – le Hunsberg.

¹ J. MERTENS, *Vijfentwintig jaar archeologische opgravingen in België*, Brussel, 1972, 112-114; Id., *Tombes mérovingiennes et églises chrétiennes. Arlon, Grobbendonk, Landen, Waha*, *Archaeologia Belgica* 187, Bruxelles, 1976, 27-39; Id., *Landen. Opgravingen in het Sint-Gitterdal*, *Ons Landens Erfdeel*, 1, 1978, 13-18; 2, 1978, 24-28; 3, 1978, 9-13.

de verdwenen Sint-Gertrudiskerk (fig. 1, 1), een mote met het toponiem „Tombe van Pepijn van Landen” (fig. 1, 2) en tenslotte een tweede mote, bekend onder de naam „Hunsberg” of „Heinsberg” (fig. 1, 3 en fig. 2).

Fig. 2. Luchtfoto van de drie sites (publ. toegest.). 1 – Sint-Gertrudis; 2 – de tombe van Pepijn met de mote (a) en zijn voorhof (b); 3 – de Hunsberg. De mote (2a) en het voorhof (2b) vanuit het zuidwesten met op de achtergrond de Hunsberg (3).
Photo aérienne des trois secteurs (publ. aut.) 1 – Sainte-Gertrude; 2 – la tombe de Pépin, sa motte (a) et sa basse-cour (b); 3 – le Hunsberg. La motte (2a) et sa basse-cour (2b) vue du sud-ouest avec à l'arrière-plan le Hunsberg (3).

De „Tombe van Pepijn” heeft een doormeter van ongeveer 40 m ten overstaan van de terreinen ten oosten ervan en een hoogte van ongeveer 11 m (fig. 3). Rond de mote zijn de sporen van een gracht zichtbaar. Ten zuiden en ten oosten wordt ze omgeven door een halve-maanvormig voorhof met een noord-zuid doormeter van ongeveer 130 m; oost-west bedraagt de afstand ongeveer 100 m. Het neerhof ligt in het zuidwesten een goed stuk hoger dan in het noorden.

Fig. 3. De mote en het voorhof van de tombe van Pepijn vanuit het noordoosten.
La motte et la basse-cour de la tombe de Pépin vue du nord-est.

Ongeveer 200 m ten oosten van de vorige mote ligt de „Hunsberg” (fig. 4). Deze heuvel heeft een doormeter van 40 m en zijn hoogte bedraagt ongeveer 4 m.

Fig. 4. De Hunsberg vanuit het zuidwesten.
Le Hunsberg vu du sud-ouest.

Het plateau vertoont een noord-zuid verlopende 2 m diepe depressie, waarvan de oorsprong niet duidelijk is. De topografie van dit site laat ook toe een gracht rond de mote te herkennen; oostelijk ligt er tussen mote en gracht een vlak deel, dat ook op de kaart van Jacob van Deventer reeds werd aangeduid (fig. 5).

De opgravingen hadden enkel betrekking op de Sint-Gertrudiskerk en op de „Tombe van Pepijn”. Voor deze laatste hadden ze enkel een eerste verkenning tot doel, hoofdzakelijk bepaald door een oost-west gerichte doorsnede van het mote-plateau en een noord-zuid doorsnede van top, motevoet en voorhof. De resultaten van dit onderzoek, alhoewel beperkt, laten toch een richtinggevende interpretatie toe.

Fig. 5. Het Gitterdal naar J. Van Deventer.

La vallée de Sainte-Gertrude d'après J. Van Deventer.

DE ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS

De grondsporen

De noord-zuid gerichte doorsnede omvat ongeveer alle gegevens, die bij deze proefopgraving werden onderzocht, zodat bij de interpretatie van het site op dit profiel kan gesteund worden (Pl. I en II).

Zowel op het neerhof als onder de mote komen een aantal vergravingen voor, die stratigrafisch de oudste sporen vormen. Hun onderling verband is niet duidelijk; ze bevatten materiaal dat tot sterk uiteenlopende perioden behoort: mogelijk van de IJzertijd tot de Middeleeuwen (Pl. II, 1).

Onder de mote wordt de oudste bewoningslaag *in situ* gevormd door een dikke humeuze laag, waarin schervenmateriaal werd aangetroffen (Pl. II, 2). Deze laag behoort duidelijk tot een vlaknederzetting (*Flachsiedlung*) (periode 2).

In een volgende fase (periode 3) werd de bewoningslaag van de vlaknederzetting door een 4 m diepe en 10 m brede gracht doorsneden. De vrijgekomen aarde werd naar binnentoe opgeworpen, zodat er een walvormig lichaam ontstond (Pl. II, 3). De gracht omsloot zonder twijfel een cirkelvormig site, waarvan de walvormige opwerping, de ringwal, de binnenste verdediging vormde (fig. 8). Dit site had een buitendiameter, zonder gracht, van ongeveer 40 m. Op de buitenrand van de wal werd op één plaats een vierkante kuil van 80 cm zijde aangesneden, waarin centraal een 30 cm dikke paal 80 cm diep was ingeplant. Gaat het hier om één van de palen van een palissade? Aan de binnenzijde van de wal werd de rand van eenzelfde, maar iets grotere paalkuil — één zijde van 1 m — aangesneden. Gaat het hier om de inplanting van een schuine ondersteuningspaal van de palissade? De ringgracht sloot aan op een gelijkvormige 2,50 m diepe en 8 m brede gracht, die een voorhof ten zuiden van het ringwalsite afsloot. De prospectiesleuven volstaan niet om de oppervlakte van dit voorhof en het verloop van de gracht te bepalen.

Op het neerhof van de mote werd een occupatielaag doorsneden, die zowel aan de binnen- als de buitenzijde van de voormelde gracht voorkomt. Stratigrafisch is echter elk verband tussen deze laag en de rest van het site verbroken, zodat niet kan bepaald worden of ze wel degelijk tot deze fase, of tot de periode van de vlaknederzetting, dan wel tot beiden behoort (Pl. II, 2/3).

Op het voorhof van het ringwalsite werden boven hogergenoemde occupatielaag een aantal constructies opgetrokken (Pl. II, 7). De werklaag uit de bouwperiode van deze constructie werd teruggevonden (Pl. II, 8). Het karakter ervan kon echter niet bepaald worden.

Bij de verdere ontwikkeling van het site werden de reeds deels dichtgeslibde grachten, helemaal gedempt (periode 4). Er werden nieuwe grachten aangelegd, die de oudere oversnijden (Pl. II, 5); dit is zoals bij de beschouwingen zal aangetoond worden, geen ongewone werkwijze. De aarde vrijgekomen uit de grachten

werd gebruikt bij de opwerping van de mote (Pl. II, 4). Hiertoe werd eerst de ruimte binnen de ringwal opgevuld, nadien werd het geheel tot de gewenste afmetingen opgehoogd, waarbij de mote ongeveer zijn huidig aspect moet hebben bekomen.

Rond de mote verloopt de gracht volgens het tracé van de ringwalgracht, die hij aan de buitenzijde oversnijdt. Met zijn 5 m is hij amper dieper, maar hij is wel breder, namelijk 16 m. Het voorhof werd tevens tot zijn huidige oppervlakte vergroot en lichtjes opgehoogd (Pl. II, 9). In tegenstelling tot de vorige periode is de gracht rond het voorhof ongeveer even breed en diep als rond de mote.

De beperkte doorsnede leverde op het voorhof geen aan deze periode toewijsbare constructiesporen op. Op het moteplateau dat maximaal slechts een 15 m doormeter had, moet het gebouwenbestand zeer beperkt gebleven zijn. De opgravingen leverden sporen van humeuze bewoningslagen op (Pl. II, 6); ook werden enkele brandsporen aangetroffen, dit alles echter veel te beperkt om er enig besluit uit te trekken omtrent de aard van de bewoning.

De eindfase van de occupatiegeschiedenis van deze mote kon enkel afgeleid worden uit de vullingsfazen van de grachten. Het puin in de gracht wijst wel op stenen constructies en hun afbraak.

De ceramiekvondsten

I. De oudste sporen (periode 1)

Enkele randfragmenten van tamelijk grof aardewerk, grijsbruin tot zwart (fig. 6, nrs. 1-3). Dit aardewerk heeft een ijzertijdtraditie, doch het is niet uitgesloten dat dit soort materiaal ook nog in de Romeinse en zelfs in de Merovingische periode werd gebruikt. De talrijke dakpannen van Romeins type, die in de meeste lagen werden gevonden, en tevens de hierna beschreven Merovingische scherf, spreken deze redenering niet tegen. Fragment van een biconische urne met rolstempel- en lijnversiering (fig. 6, nr. 4).

II. De vlaknederzetting (periode 2)

Randfragment van een reducerend gebakken pot (fig. 6, nr. 5). Randfragmenten in Andennewaar (fig. 6, nrs. 6-10) en een wandfragment met rolstempelversiering, bekleed met een oranjegele gevlekte loodglazuur (fig. 6, nr. 11). Het Andennemateriaal⁽²⁾ betreft fabrikaten uit periode I, namelijk XIId-XIIc⁽³⁾.

² Andenne 56 = R. BORREMANS et W. LASSANCE, *Recherches sur la céramique d'Andenne au moyen-âge*, Archaeologia Belgica 32, Bruxelles, 1956.

Andenne 66 = R. BORREMANS et R. WARGINAIRE, *La céramique d'Andenne, recherches 1956/1966*, Rotterdam, 1966.

nr. 6 cf. Andenne 66, fig. 9, A4/four.

nr. 7 cf. Andenne 56, pl. I, 6f.

nr. 9 cf. Andenne 56, pl. III, 2e.

³ De halve eeuwen worden aangeduid met A en B; de kwarteeuwen met a, b, c, d.

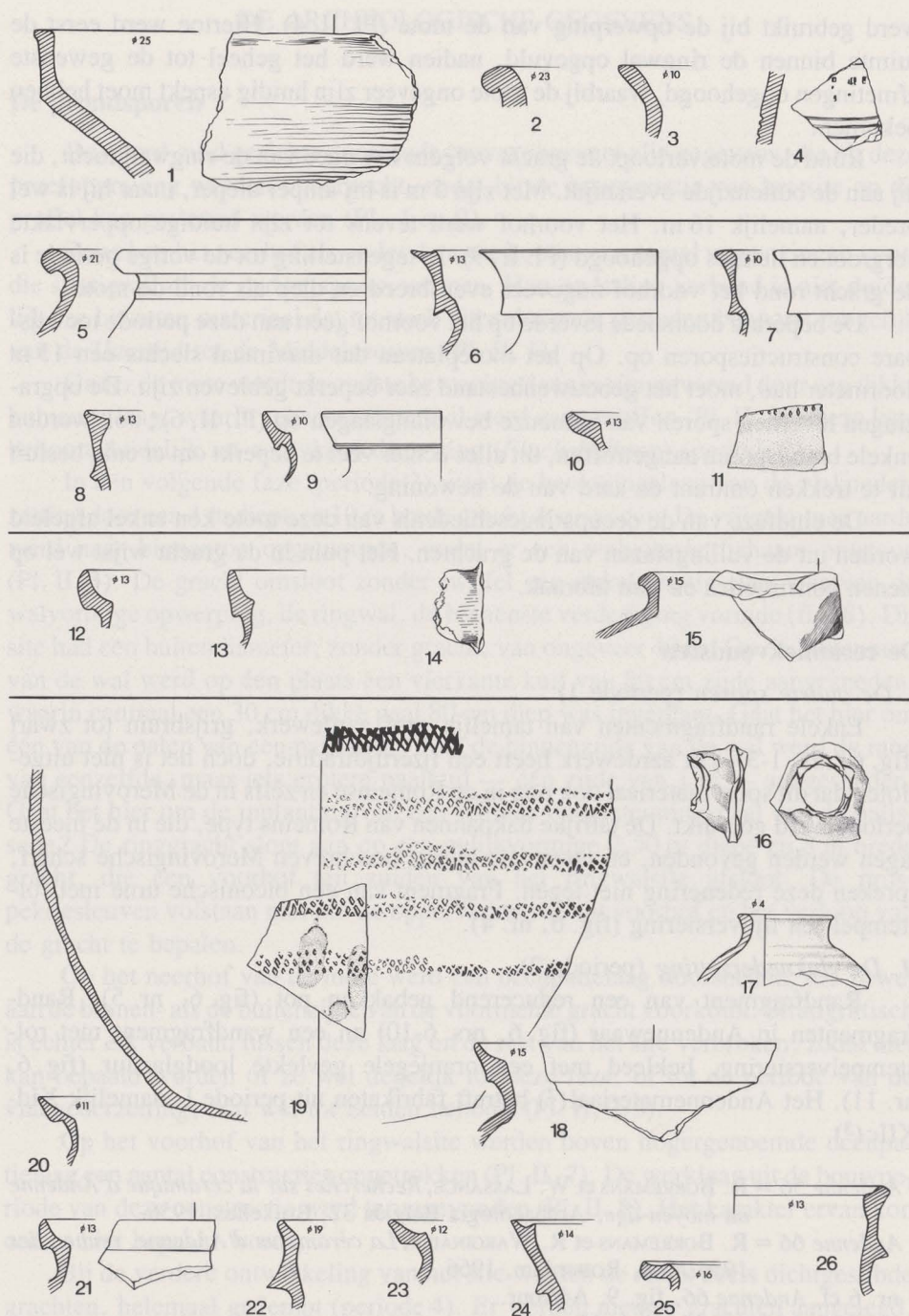

Fig. 6. De ceramiekvondsten. Sch. 1/3.
La céramique. Ech. 1/3.

III. De ringwalfaze (periode 3)

Twee randfragmenten in reducerend gebakken aardewerk (fig. 6, nrs. 12-13). Tuitfragment van een Andennetuitpot (fig. 6, nr. 14). Randfragment van een pot in zgn. roodbeschilderd aardewerk, versierd met okerbruine lijnen (fig. 6, nr. 15); produkt uit de Nederlands-Limburgse ovens te dateren in XIIb (periode I — vroeg)⁽⁴⁾.

II/III. De periode 2/3 op het voorhof

Verschillende fragmenten in Andennewaar (fig. 6, nrs. 16-26; fig. 7, nrs. 27-31), waaronder randfragmenten uit periode I⁽⁵⁾, een tuitfragment met gele loodglazuur (fig. 6, nr. 16), een pot met lensbodem (fig. 7, nr. 30) uit periode I⁽⁶⁾ en een pot met rouletteversiering en geelbruine loodglazuur (fig. 6, nr. 19) te dateren van periode I tot IIb (XId-XIIIa)(⁷è).

Wandfragment van zgn. roodbeschilderd aardewerk met okerkleurige strepen (fig. 7, nr. 32) en een randfragment van een pot in oxyderend gebakken aardewerk (fig. 7, nr. 33).

IV. De motefaze (periode 4)

IVa — de opbouw:

Andennescherven met loodglazuur bekleed (fig. 7, nrs. 34-37), onder meer met rolstempelversiering en daterend uit periode IIb (XIIIa)⁽⁸⁾.

IVb — de grachtvulling:

In de basislagen van de gracht komt nog Andennewaar met loodglazuur voor (fig. 7, nrs. 38-41), waaronder een lamp (fig. 7, nr. 41) uit periode IIb (XIIIa)⁽⁹⁾ en fragmenten uit periode IIIa (XIIIb-XIIId)⁽¹⁰⁾.

In de bovenste grachtlagen komt naast Andennewaar (fig. 7, nr. 42) uit periode IIIb (XIVA)⁽¹¹⁾ jonger materiaal voor, waaronder steengoed met zoutglazuur (fig. 7, nrs. 43-44), onder meer een kruikfragment uit Raeren en gedateerd in XVIA (fig. 7, nr. 45).

⁴ A. BRUIJN, Die mittelalterliche keramische Industrie in Südlmburg, *Berichten R.O.B.*, 12-13, 1962-1963, 359, fig. 4, 4; *id.*, Nieuwe vondsten van middeleeuws aardewerk in Zuidlimburg, *Berichten R.O.B.*, 14, 1964, 149, fig. 19, 4.

⁵ nr. 18 cf. *Andenne 56*, pl. I, 11 j.

nr. 21 cf. *Andenne 66*, fig. 31, A57/b, 10.

nr. 31 cf. *Andenne 66*, fig. 29, 146, 2.

⁶ nr. 30 cf. *Andenne 66*, fig. 27, A36/d, 2.

⁷ nr. 19 cf. *Andenne 66*, fig. 8, A3/b, 5, pl. 6; fig. 22, A12/d, 1.

⁸ nrs. 36-37 cf. *Andenne 66*, fig. 21, A9/c, 3, 4.

⁹ nr. 41 cf. *Andenne 66*, fig. 21, A4/c.

¹⁰ nr. 39 cf. *Andenne 66*, fig. 13, 5.

nr. 40 cf. *Andenne 66*, fig. 13, 29.

¹¹ nr. 42 cf. *Andenne 66*, fig. 26, A35b/c, 6.

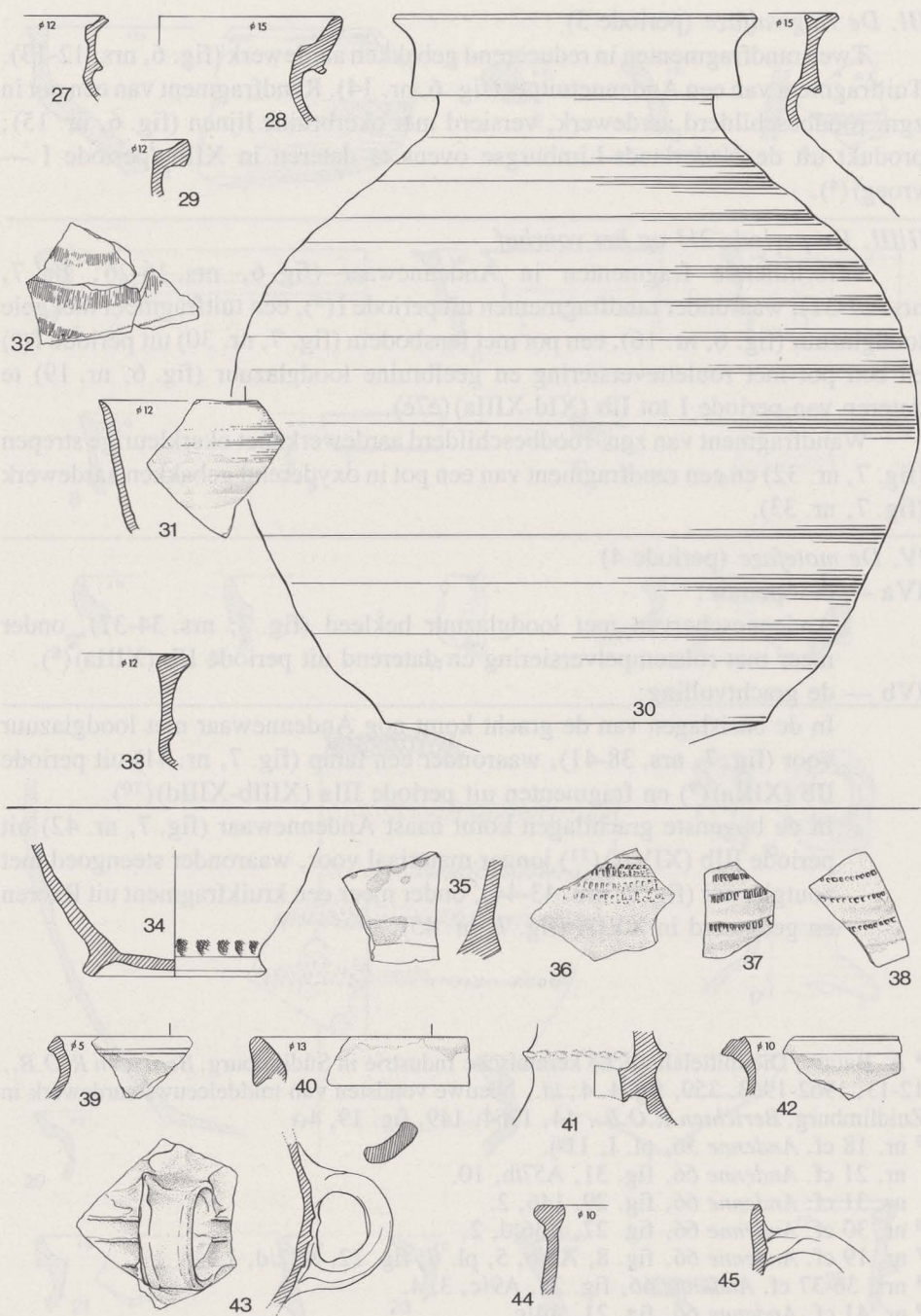

Fig. 7. De ceramiekvondsten. Sch. 1/3.
La céramique. Ech. 1/3.

De datering

Uitgaande van stratigrafie en vondsten kan men de evolutie van het site ook in de tijd volgen. Dat er menselijke activiteit is geweest in het Sint-Gitterdal vóór de XIde eeuw moge blijken uit de oudste sporen; de aanwezigheid van de Sint-Gertrudiskerk en van een Merovingisch grafveld⁽¹²⁾ op enkele tientallen meters van de mote, liet dit ten andere verwachten.

De vlaknederzetting moet volgens het schervenmateriaal worden gedateerd in XIId-XIIc. Het materiaal uit de ringwal wijst op XIIb; de vondsten van de ringwal kunnen echter wel afkomstig zijn uit de oudere laag van de vlaknederzetting, die werd vergraven bij aanleg van de gracht. De gracht werd gevuld en de mote opgeworpen in of kort na XIIIa. We kunnen er dan ook relatief zeker van zijn dat, gezien beperkte chronologische ruimte, waarbinnen zich deze evolutie afspeelt, de vlaknederzetting moet gesitueerd worden in XIId-XIIA, dat het ringwalsite ontstond in of kort na XIIb en door de mote werd vervangen in XIIIa of kort nadien. De grachtvulling wijst erop dat reeds in XIIIB het onderhoud van de grachten werd opgegeven. In XIVA is de gracht reeds grotendeels gevuld, terwijl tweehonderd jaar later het terrein ongeveer zijn huidig aspect moet hebben gekregen.

¹² J. MERTENS, *op. cit.*, 30-34.

BESCHOUWINGEN

De evolutie van het site heeft niets ongewoons. Recente opgravingen tonen immers gelijklopende patronen aan. Het is ten andere door het nazoeken van vergelijkbare sites voor de opgravingen in Veurne, dat we tot herbestudering van Landen gekomen zijn. Ook in Veurne wordt boven de bestaande vlaknederzetting een ringwalsite opgeworpen en in een volgende fase boven de ringwal een mote⁽¹³⁾. In Veurne zijn er vooralsnog geen sporen van een voorhof gevonden; de opgravingen worden er echter nog verder gezet. Deze achtvormige sites steunen in onze streken echter wel op een lange traditie, die zelfs tot de Karolingische tijd teruggrijpt. In Petegem werd duidelijk aangetoond dat in de IXde-Xde eeuw een achtvormig site intensief werd bewoond⁽¹⁴⁾; het had als afmetingen 18 bij 23 m op het opperhof, 30 bij 32 m op het neerhof. In Veurne bedroeg de diameter binnen de gracht ongeveer 40 m, in Landen eveneens (fig. 8).

In beide sites werd de ringgracht eerst gevuld tot het topniveau van de wal, vooraleer een nieuwe gracht en de mote werden gemaakt. In Dudzele werd vastgesteld dat er, eerder dan een bestaande gracht uit te diepen en te verbreden, er de voorkeur werd aan gegeven de gracht te vullen en een nieuwe uit te graven, zelfs als deze de oude grotendeels oversneed⁽¹⁵⁾. Dit patroon werd evenzeer gevolgd in Douai, waar in een vergelijkbare situatie een mote werd opgeworpen boven een omgracht site, dat zelf boven een vlaknederzetting was aangelegd⁽¹⁶⁾.

Ook chronologisch is de situatie vergelijkbaar met Veurne, waar het ringwalsite niet voor het einde van de XIde eeuw ontstaat; de datering steunt er op Andenne-periode-I materiaal zoals in Landen. De overgang naar de mote grijpt in Petegem, Douai en Veurne plaats in de XIIde eeuw, deze periode vormt bij ons immers de glorieitijd van de moteconstructie⁽¹⁷⁾. Men kan dan ook stellen dat de

¹³ J. DE MEULEMEESTER, De circulaire versterking en de Warandemote te Veurne, *Conspectus MCMLXXVIII*, Archaeologia Belgica 213, Brussel, 1979, 152-156; *Id.*, De circulaire versterking te Veurne, *Conspectus MCMLXXIX*, Archaeologia Belgica 223, Brussel, 1980, 109-113; *Id.*, De Warandemote te Veurne, *Conspectus MCMLXXX*, Archaeologia Belgica 238, Brussel, 1981, 72-75.

¹⁴ Persoonlijke mededeling van D. Callebaut; zie ook D. CALLEBAUT, *Het Oud Kasteel te Petegem. I. De Karolingische curie en zijn ontwikkeling tot de XIIde eeuw*, Archaeologia Belgica 234, Brussel, 1981.

¹⁵ J. DE MEULEMEESTER, De Cathemmote te Dudzele, *Varia I*, Archaeologia Belgica 232, Brussel, 1980, 7-18.

¹⁶ P. DEMOLON - J. BARBIEUX, Les origines médiévales de la ville de Douai. Rapport provisoire des fouilles de la «Fonderie de Canons», *Revue du Nord*, 241, LXI, 1979, 301-329.

¹⁷ J. DE MEULEMEESTER - D. CALLEBAUT, Mottes castrales du comté de Flandre. Etat de la question d'après les fouilles récentes, Archaeologia Belgica, Brussel, 1981, in voorbereiding.

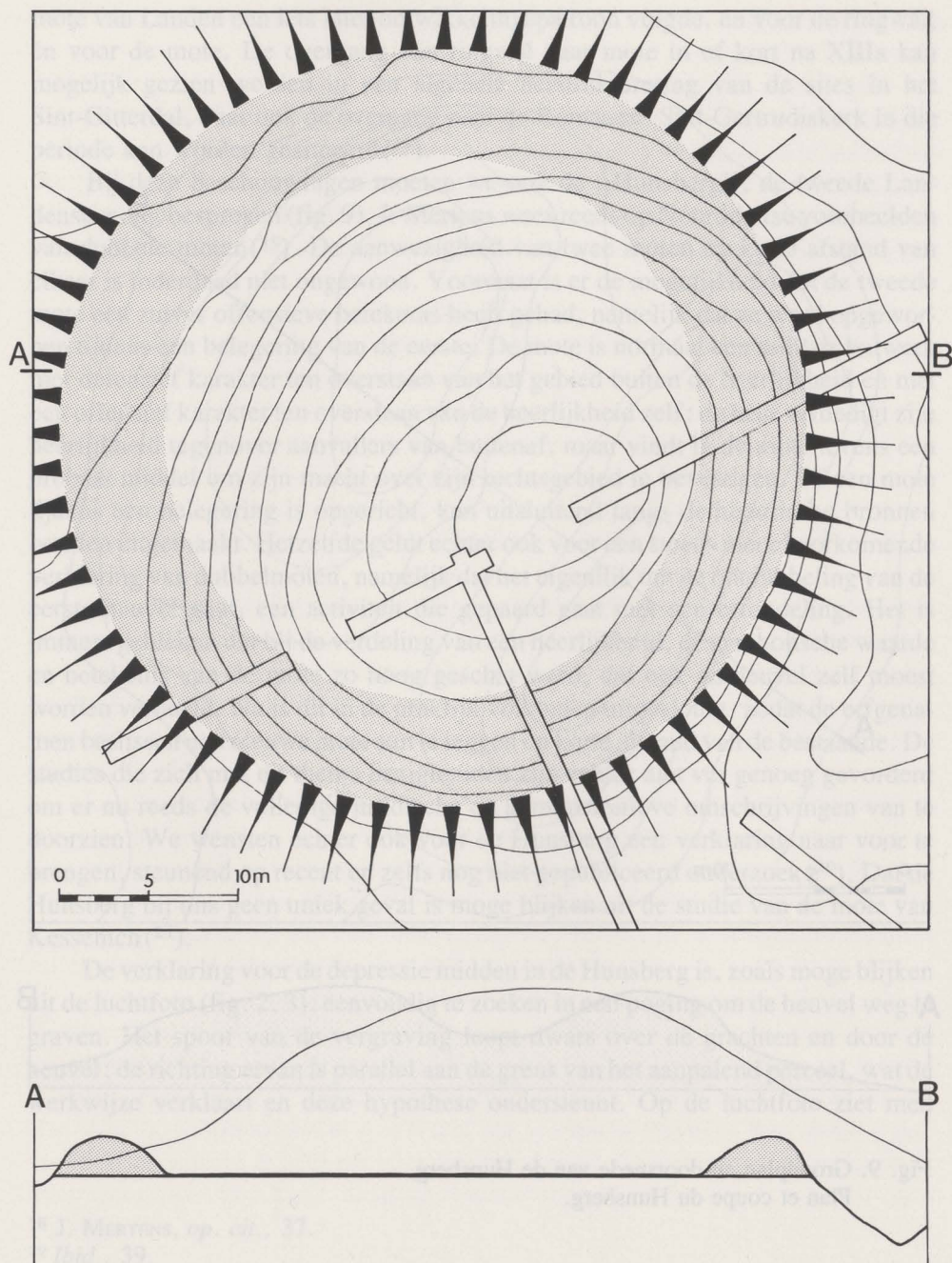

Fig. 8. Gereconstrueerd verloop van ringwal en -gracht met de inplanting van de mote.
Reconstitution du rempart et du fossé annulaire et situation de la mote.

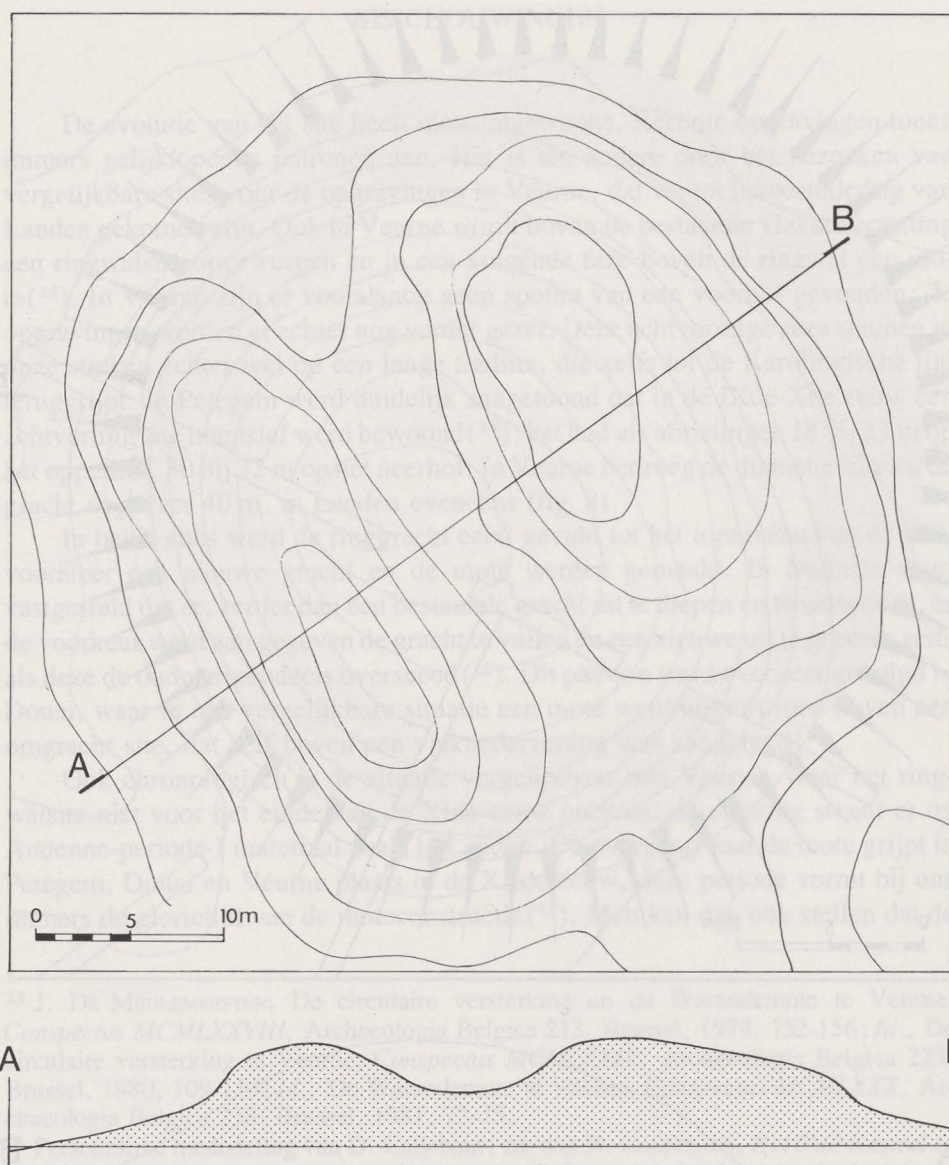

Fig. 9. Grondplan en doorsnede van de Hunsberg.
Plan et coupe du Hunsberg.

mote van Landen een iets later ontwikkelingspatroon volgde, én voor de ringwal, én voor de mote. De overgang van ringwal naar mote in of kort na XIIIa kan mogelijk gezien worden in een algehele herstructurering van de sites in het Sint-Gitterdal, daar ook de overgang naar de Romaanse Sint-Gertrudiskerk in die periode kan worden gesitueerd⁽¹⁸⁾.

Bij deze beschouwingen moeten we ook de „Hunsberg”, de tweede Landense mote, bespreken (fig. 9). J. Mertens wees reeds op Noordduitse voorbeelden van dubbele moten⁽¹⁹⁾. De aanwezigheid van twee moten op korte afstand van elkaar is inderdaad niet ongewoon. Vooreerst is er de mogelijkheid dat de tweede mote een zuiver offensieve betekenis heeft gehad, namelijk dat ze werd opgeworpen tijdens een belegering van de eerste. De mote is normaal een militair bolwerk met defensief karakter ten overstaan van het gebied buiten de heerlijkheid en met een offensief karakter ten overstaan van de heerlijkheid zelf: de heer verdedigt zijn heerlijkheid tegenover aanvallers van buitenaf, maar vindt in de mote tevens een probaat middel om zijn macht over zijn rechtsgebied te bevestigen. Of een mote tijdens een belegering is opgericht, kan uitsluitend langs de historische bronnen worden uitgemaakt. Hetzelfde geldt echter ook voor een steeds meer voorkomende verklaring van dubbelmoten, namelijk dat het eigenlijk om de ontubbeling van de eerste heuvel gaat, een activiteit die gepaard gaat met een erfopdeling. Het is immers gebleken dat bij de verdeling van een heerlijkheid, de symbolische waarde en betekenis van de mote zo hoog geschat werd, dat ook de heuvel zelf moest worden verdeeld. Nu is dit in de praktijk volkomen uitgesloten, zodat de erfgenamen beslissen een nieuwe mote aan te leggen op korte afstand van de bestaande. De studies die zich met dit thema bezighouden zijn echter niet ver genoeg gevorderd om er nu reeds de volledige juridische en administratieve omschrijvingen van te doorzien. We wensten echter ook voor de Hunsberg een verklaring naar voor te brengen, steunend op recent en zelfs nog niet gepubliceerd onderzoek⁽²⁰⁾. Dat de Hunsberg bij ons geen uniek geval is moge blijken uit de studie van de mote van Kessenich⁽²¹⁾.

De verklaring voor de depressie midden in de Hunsberg is, zoals moge blijken uit de luchtfoto (fig. 2, 3), eenvoudig te zoeken in een poging om de heuvel weg te graven. Het spoor van de vergraving loopt dwars over de grachten en door de heuvel; de richting ervan is parallel aan de grens van het aanpalend perceel, wat de werkwijze verklaart en deze hypothese ondersteunt. Op de luchtfoto ziet men

¹⁸ J. MERTENS, *op. cit.*, 37.

¹⁹ *Ibid.*, 39.

²⁰ *Colloque du XXVe Anniversaire du Centre de Recherches Archéologiques Médiévales, Thème I. La Motte*. Caen, 2-5 oct. 1980, 7; J. CHAPELOT - R. FOSSIER, *Le village et la maison au Moyen Age*, Paris, 1980, 142.

²¹ A. MATTHYS, *De mote van Kessenich*, *Archaeologia Belgica* 240, Brussel, 1981.

tevens het vlakkere deel ten oosten van de heuvel, dat reeds door Deventer werd aangeduid (cf. supra en fig. 5).

Tot besluit mogen we stellen dat de sites van Landen, met hun bijzondere ontwikkeling enerzijds, hun dubbelmote-karakter anderzijds, zeker ook op het terrein en in de historische documenten aan een nieuw onderzoek moeten onderworpen worden, ook al verondersteld dit verre gaande technische en bijgevolg ook financiële middelen. De tijdens het vooronderzoek 1958-1959 verzamelde gegevens houden in elk geval de belofte in van een waardevolle opgraving.

Fig. 9. Grondplan en doorsnede van de Hunsberg.
Plan et coupe de la Hunsberg.

- ²⁰ J. Marnier, op. cit. 37.
²¹ Ibid. 39.
²² Colloque du XXVe Anniversaire du Centre de Recherches Archéologiques Médiévales, Thiers 1-3 mai 1980, J. Chastel, R. Fossum, La ville et la nation au Moyen Âge, Paris, 1980, 142.
²³ A. Marnier, *Le mot de Kerschenich*, Archéologia Belgique 240, Bruxelles, 1981.

RÉSUMÉ

Le site de « Ouderstad » comprend trois secteurs : la « Tombe de Pépin », motte et basse-cour en demi-lune (Pl. I et fig. 1 et 2, 2), le « Hunsberg », motte érigée à moins de 200 m à l'ouest de la première (Pl. I et fig. 1 et 2, 3) et enfin l'église aujourd'hui disparue de Ste Gertrude (Pl. I et fig. 1 et 2, 1). Lors des fouilles de cette dernière, quelques sondages furent pratiqués aussi dans la « Tombe de Pépin » (Pl. I).

Les traces d'occupation les plus anciennes relevées sur le site n'offrent malheureusement plus de liens stratigraphiques et le matériel archéologique s'étale de l'âge du Fer à la période mérovingienne (Pl. II, 1 et fig. 6, 1-4).

Dans une seconde phase, s'installe un habitat couvrant la fin du XIe siècle et la première moitié du siècle suivant (Pl. II, 2 et fig. 6, 5-11). Cette couche d'habitat (Flachsiedlung) fut recoupée sur la motte castrale et dans la basse-cour, mais là elle ne se distingue pas de l'occupation postérieure (Pl. II, 2/3). Le matériel y retrouvé se situe entre la fin du XIe siècle et le premier quart du XIIIe (fig. 16-26 et fig. 7, 27-33).

Lors d'une troisième étape, un fossé circulaire profond de 4 m et large d'une dizaine de mètres y forme un rempart annulaire couronné, peut-être, d'une palissade (fig. 8). La basse-cour contiguë est elle-même entourée d'un fossé moins profond atteignant 2 m 50 pour une largeur de 8 m. Cette transformation fondamentale du site doit se placer pendant ou peu après le second quart du XIIe siècle (fig. 6, 12-15).

Le site évolue ensuite, dans une quatrième période, vers la dualité de motte et basse-cour. Les fossés déjà en partie envasés sont comblés; de nouvelles douves sont creusées et la terre ainsi libérée est utilisée pour ériger la motte (Pl. II, 4) et rehausser la basse-cour (Pl. II, 9). Cette restructuration eut lieu pendant ou peu après le premier quart du XIIIe siècle (fig. 7, 34-37). Les sondages trop limités n'ont pas permis de tracer le plan des bâtiments.

Le site de la « Warande » à Furnes présente une évolution parallèle à celle de Landen. D'abord du type de « Flachsiedlung », l'habitat se scinde en basse-cour et cour entourée d'un rempart annulaire, pour devenir ensuite une motte avec ferme.

Le « Hunsberg » occupe une place spéciale dans l'évolution générale du site (fig. 4 et 9). Sa proximité et son état d'inachèvement étayent l'hypothèse d'une motte matérialisant le pouvoir d'un héritier devant l'impossibilité de partager la motte primitive. Fouilles et recherches historiques permettraient de trancher cette question.

INHOUDSTAFEL

Inleiding	5
De archeologische gegevens	10
Beschouwingen	16
Résumé	21

INHOUDSTAFEL

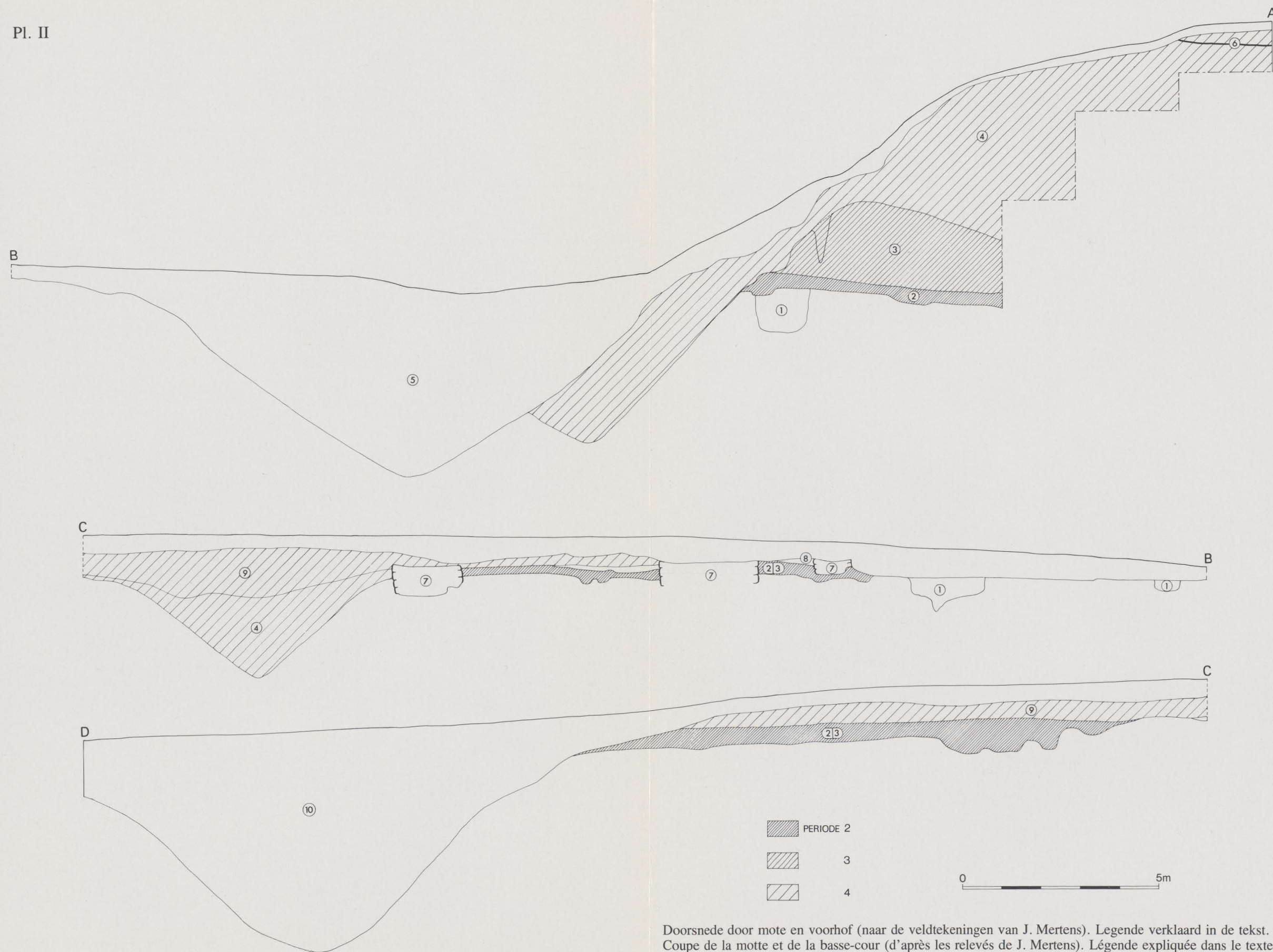
2	Inleiding
10	De archeologische gegevens
16	Beschouwingen
21	Resultaten

Topografisch plan met aanduiding van de opgravingen, de doorsnede en het gereconstrueerd verloop van de grachten in hun laatste fase.
 Plan topographique: situation des tranchées, de la coupe et reconstitution du tracé des fossés dans leur phase récente.

Doorsnede door mote en voorhof (naar de veldtekeningen van J. Mertens). Legende verklaard in de tekst.
Coupe de la motte et de la basse-cour (d'après les relevés de J. Mertens). Légende expliquée dans le texte.